

ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА НА ДИСЕРТАЦІЙНУ РОБОТУ
РЯЗАНОВОЇ НАТАЛІЇ ОЛЕКСІЇВНИ
«СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ
В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ», ПОДАНОЇ НА ЗДОБУТТЯ
НАУКОВОГО СТУПЕНЯ ДОКТОРА ЕКОНОМІЧНИХ НАУК ЗІ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 08.00.03 – ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

**Актуальність теми дослідження
та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами**

Актуальність теми дисертації обумовлена декількома чинниками.

По-перше, одним з найважливіших завдань на сучасному етапі є розвиток економіки, що відповідає цілям сталого розвитку як регіонів, так і країни. Досягнення цих цілей вимагає, насамперед, інституціонального забезпечення розвитку альтернативної енергетики, гнучкості управління та узгоджених зусиль щоб енергопостачання належним чином впливало на економічне зростання і в той же час мінімізувало негативний вплив виробництва на навколишнє середовище.

По-друге, використання традиційних технологій виробництва електроенергії призводить до значних викидів токсичних речовин в атмосферу, викликаючи парниковий ефект. Для запобігання цьому негативному явищу та зменшення потреби у вугіллі і нафті, з одного боку, необхідним є пошук загальнодоступного та невичерпного самого джерела енергії, що забезпечує майже повну безпеку для навколишнього середовища в процесі виробництва енергії, а з другого - наявність значного ресурсного потенціалу та необхідної інфраструктури в нашій країні значно допоможуть у вирішенні сучасних енергетичних проблем.

По-третє, тривале зростання цін на органічне паливо, перешкоди для системного вирішення питань стимулювання розвитку поновлюваних джерел енергії, необхідність методичної бази оцінки ефективності впровадження альтернативних джерел енергії зумовлює державу формувати довгострокову політику, звертаючи увагу на енергобезпеку і ставлячи за мету розробку технологій для скорочення витрат, забезпечення стабільності поставок енергії, підвищення ефективності за рахунок співпраці бізнесу та науки.

По-четверте, відомо, що одним із основних показників стабільності економічного розвитку країни є споживання енергії на одиницю ВВП, тобто енергоємність. Енергоємність у багатьох країнах світу має тенденцію до зниження, при цьому в українській економіці енергоємність є однією з самих високих, що підтверджує незадовільний стан енергетичного комплексу нашої країни. Пошук шляхів ефективного використання енергетичних ресурсів у виробництві, формування енергетичної стратегії для підприємства, розвитку альтернативних джерел енергії тощо, є вірогідним вирішенням проблеми для розвитку людства.

Зазначені обставини визначають актуальність теми дисертаційного дослідження.

З огляду на зазначене тематика дисертації є актуальною та перспективною в умовах сьогодення, має наукову цінність і практичну спрямованість на вирішення важливих питань, пов'язаних із пошуком найефективніших заходів розвитку альтернативної енергетики для української економіки.

Актуальність роботи Рязанової Н.О. підтверджується також зв'язком наукової спрямованості дисертаційного дослідження із науково-дослідною роботою ДЗ «Луганський національний університет ім. Т. Шевченка» за темами «Визначення фінансових інструментів для використання проєктів фінансового забезпечення альтернативної енергетики в Україні» - номер державної реєстрації 0118U000838; «Інноваційно-інвестиційні моделі фінансового забезпечення економічного зростання в Україні» - номер державної реєстрації 0117U005554, Чернігівського національного технологічного університету за темою «Стратегічні пріоритети та механізми фінансового забезпечення інноваційного розвитку базових галузей національного господарства» - номер державної реєстрації 0118U004407, частиною яких є теоретико-методичні і практичні розробки дисертантки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність та новизна

Ретельне вивчення змісту дисертаційної роботи та автореферату, оцінка теоретико-методологічного та прикладного значення дослідження дає можливість зробити висновок про ґрунтовність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у роботі.

Орієнтація докторантки на сучасну методологію наукового пізнання і технологію наукових досліджень дозволило їй вірно визначити об'єкт і предмет дослідження. Мета роботи відповідає обраній темі дослідження. Це зумовлено вдалою постановкою наукової проблеми, обґрунтованими підходами до її вирішення, використанням широкого кола наукових джерел, вмільм застосуванням підходів наукового аналізу та достатнім рівнем апробації. У відповідності з вимогами до дисертаційних досліджень в роботі конкретизовані та розкриті методи (діалектичний підхід, принцип збігу історичного і логічного, гіпотетико-дедуктивний, системно-аналітичний, системно-структурний підхід, структурно-функціональний підхід, статистичний аналіз, синтезу, програмно-цільовий, табличний і графічний, спостережень та анкетування (с.29-30), що використані для розкриття питань теми.

На думку опонента, наукові положення, висновки та науково-практичні рекомендації щодо визначення стратегічних орієнтирів розвитку альтернативної енергетики в економіці України, отримані автором у результаті дослідження є достатньо обґрунтовані. Вони свідчать про завершеність дослідження теми та зумовлюють наукову новизну дисертаційної роботи.

Наукова новизна результатів, отриманих особисто здобувачем, полягає у наступному

Найбільш суттєвими результатами, що одержані Н. О. Рязановою особисто і характеризують новизну дисертації, є:

1. Істотно поглиблено концептуальні положення стратегічного розвитку альтернативної енергетики України, що представлено та системно організоване на трьох рівнях (теоретичному, методологічному та організаційному), функціонально поєднаних на основі стратегічних орієнтирів розвитку національної економіки. Відзначено доцільність виділення альтернативної енергетики в самостійний галузевий напрям (с. 310), що вимагає інвестиційної перебудови та правового фундаменту з комплексного розвитку держави в цілому, та регіонів зокрема, а також нових державних і галузевих стандартів щодо усіх сфер діяльності: інноваційної, інвестиційної, виробничої, природоохоронної, інтелектуальної (с. 378, 383). Концепцією також передбачається планування регіонального розміщення альтернативних джерел енергії; організація системи освіти і кадрового розвитку в галузі; формування структури програм розвитку та виробництва систем накопичення енергії; стратегії розвитку енергетично-логістичних кластерів (с. 308-325).

2. У процесі визначення комплексу стратегічних орієнтирів за ключовими напрямками розвитку альтернативної енергетики, який закладає основу оновлення державної політики України на засадах стратегічного управління розвитком альтернативної енергетики обґрунтовано формування стратегічних орієнтирів розвитку альтернативної енергетики, яке повинно відбуватися, на думку дисертантки, шляхом виділення цілей, завдань, методів, критеріїв та пріоритетів у енергетичній політиці країни (с. 94). Встановлено, що формування системи цілей в енергетичній політиці орієнтованої на всебічну підтримку розвитку альтернативної енергетики повинні бути включені функціональні питання, об'єктивно пов'язані з соціально-еколого-економічним поступом вказаної сфери.

3. Конкретизація характерних рис альтернативної енергетики як підгалузі паливно-енергетичного комплексу, дозволила авторці визначити особливості стратегічного планування розвитку альтернативної енергетики шляхом типологізації видового різноманіття альтернативних джерел енергії і систематизації їх атрибутивних якостей (с. 33, 97). Визначено і розкрито зміст ідеологем стратегічного управління розвитком альтернативної енергетики.

Обґрунтовано, що у якості дескрипторів, які дозволяють повно і вичерпно окреслити смисловий зміст майбутньої стратегії розвитку альтернативної енергетики, виступають її стратегічні орієнтири як комплекс кількісних і якісних характеристик стану альтернативної енергетики на визначені моменти часу у довгостроковому періоді, сукупність яких визначається базовими концептами прийнятої ідеологеми її розвитку (с. 98, 380).

4. Вагоме місце в дисертаційному дослідженні має розробка напрацювань відносно методичних положень щодо функціонування механізму стратегічного управління розвитком альтернативної енергетики на основі конкретизації принципів, інструментів, функцій як складових розвитку енергетичної галузі, що дає змогу забезпечити баланс між використанням та відновленням соціо-еколого-економічних та енергетичних ресурсів, досягненням соціо-еколого-економічної та енергетичної безпеки із урахуванням потреб нинішніх і майбутніх поколінь (с.108, 114, 127).

5. Певний науковий інтерес має авторський підхід щодо визначення організаційних шляхів для ефективності державно-приватного партнерства як інструменту стратегічного управління розвитком альтернативної енергетики, що забезпечує активізацію інноваційної та інвестиційної діяльності, досягнення

сприятливих економічних показників в енергетичній галузі, як на рівні окремих регіонів, так і держави в цілому в контексті сталого розвитку економіки країни. Запропоновано методику оцінки ефективності проектів державно-приватного партнерства з метою визначення напрямів підвищення економічної віддачі інфраструктурних проектів (які сьогодні реалізуються державою виключно за умови участі приватного капіталу) (с. 256-283).

6. Удосконалено організаційно-методичний підхід до формування енергетично-логістичних кластерів шляхом деталізації стадій їх життєвого циклу (порядок формування та стимулювання учасників, розроблення стратегічних планів; саморегулятивне функціонування, удосконалення) і диференціації інструментів державної політики щодо їх підтримки відповідно до типу кластеру та етапу життєвого циклу в процесі стратегічного управління розвитком альтернативної енергетики в національній економіці (с.348-359).

7. Поглиблено методичний підхід до оцінювання рівня розвитку альтернативних джерел енергії в регіонах України, здійснено кластеризацію регіонів України за потенціалом енергії сонця і повітряних мас для визначення доцільності формування кластерів в регіонах по визначених видах альтернативних джерел енергії, що дає змогу з'ясувати найбільш інвестиційно привабливі регіони для їх розвитку, розробки раціональної типової структури, критеріїв побудови систем електропостачання на базі альтернативних джерел енергії та поліпшення енергетичної ефективності у регіонах України (с.189-206).

Таким чином є всі підстави зробити висновок про те, що наукові положення, висновки та рекомендації, що містяться у дисертації, на наш погляд, в достатній мірі обґрунтовані. Отримані наукові результати підтверджуються узагальненням значної кількості фундаментальних праць українських і зарубіжних вчених вчених-економістів, використанням великого обсягу статистичної інформації, достатньою апробацією та впровадженням у виробництво.

Наведені наукові результати у повному обсязі відповідають визначеній меті, предмету і об'єкту дослідження.

Значимість дослідження для науки і практики та рекомендації щодо його використання

Основні положення дослідження доведені до рівня конкретних рекомендацій, спрямованих на удосконалення теоретико-методологічного та практичного підґрунтя формування стратегічних пріоритетів розвитку енергетичної галузі, альтернативних джерел енергії, зменшення використання традиційних джерел енергії, зниження викидів шкідливих речовин у природне середовище, забезпечення зменшення витрат ресурсів на етапі їх переміщення, а також доцільності сприяння раціональній організації управління відходами. У прикладному аспекті концепція стратегічного управління розвитком альтернативної енергетики запропонована автором може вплинути на скорочення обсягів теплової генерації у структурі річного виробництва електроенергії та збільшення частки альтернативних джерел енергії з незмінним рівнем атомних енергоблоків. Відносно інфраструктури системи накопичення електроенергії для забезпечення рівномірного графіку виробництва та споживання електроенергії автором зазначено, що найперспективнішими акумулюючими технологіями у світі, як альтернатива ГАЕС (гідро-акумулюючим електростанціям), є воднева і

літій-іонна. При цьому водень розглядається і як енергоносіє, і як засіб накопичення надлишкової електроенергії, вироблюваної альтернативними джерелами енергії в періоди найбільшої сонячної та вітрової активності, коли її виробництво перевищує попит споживачів. Літій-іонна технологія перспективна, не тільки у вигляді потужних акумуляторних станцій, але і як можливість використання величезної кількості електротранспорту в ролі стабілізуючих джерел в енергосистемі.

Безперечно, що практична цінність результатів дослідження полягає у тому, що обґрунтовані в дисертації методологічні підходи, отримані теоретичні висновки і практичні розробки доведені до рівня конкретних рекомендацій і можуть бути використані для розвитку альтернативної енергетики в національній економіці України. Про практичну значимість отриманих результатів свідчить і те, що вони реалізовані такими установами та підприємствами як: Комітет Верховної Ради України з питань енергетики та житлово-комунальних послуг, підкомітет з питань нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії, альтернативних видів палива (довідка від 19.02.2021 р.); Старобільської районної державної адміністрації Луганської області (довідка № 1/2106 від 22.08.2018); Асоціації органів місцевого самоврядування Луганської області (довідка №1/1501 від 05.02.2019 р.); Товариства з обмеженою відповідальністю «ДТЕК» (довідка №147 від 03.03.2020 р.); Громадської організації «Асоціація вугільних підприємств» (довідка 1/905 від 19.05.2020 р.); Товариства з обмеженою відповідальністю «Семіол» (довідка № 44 від 21.05.2019 р.); Дочірнього підприємства виробничо-конструкторської фірми «ШАТЛ» (довідка № 2/06 від 02.06.2020 р.). Теоретичні узагальнення та наукові висновки використовуються в освітньому процесі Державного Закладу «Луганський національний університет ім. Т. Шевченка» при викладанні дисциплін «Національна економіка», «Економіка галузевих комплексів», а також під час розробки професійних компетентностей випускників економічних спеціальностей (довідка від 24.09.2018 № 1/1050/1).

Повнота викладення основних результатів дисертації у наукових виданнях

Основні результати дисертаційної роботи опубліковано в 51 науковій праці серед них – 1 одноосібна монографія, 3 колективні монографії; 21 стаття у наукових фахових виданнях, зареєстрованих у міжнародних наукометричних базах; 3 публікації у виданнях іноземних держав; 23 – у матеріалах конференцій. Загальний обсяг опублікованих праць становить 51,29 у.-друк. арк. З наукових праць, що виконані у співавторстві, в дисертації використано лише ті ідеї та положення, що є результатом особистої роботи здобувачки та становлять індивідуальний внесок авторки.

У зазначених працях знайшли своє відображення основні положення дисертації, а також висновки і пропозиції. Опубліковані авторкою наукові праці у цілому розкривають зміст виконаного дослідження.

Структура і зміст дисертації, її завершеність та відповідність чинним вимогам до оформлення

За структурою, змістом та оформленням наукове дослідження Рязанової Н.О. відповідає чинним вимогам, що висуваються до докторських дисертацій економічного профілю. Дисертаційна робота виконана в науковому стилі, її зміст викладено в чіткій логічній послідовності. Автореферат забезпечує ідентичність основних положень, висновків та наукових пропозицій дисертантки. В цілому дисертація являє собою завершену наукову працю, що містить нові обґрунтовані результати, які дозволяють вирішити завдання відносно стратегічних орієнтирів розвитку альтернативної енергетики. Обсяг, структура та стилістичне оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам щодо докторських дисертацій. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 525 сторінок комп'ютерного тексту, з них основного тексту – 385 сторінок. Матеріали дисертації проілюстровано 56 рисунками та 30 таблицями. Список використаних джерел включає 459 найменувань, додатків – 9.

Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації

Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертаційної роботи. Висновки та пропозиції, які наведені у опублікованих наукових працях та авторефераті, несуттєво відрізняючись стилістикою викладення, у сутнісному відношенні є ідентичними. Сформульовані авторкою пропозиції є змістовними.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Позитивно оцінюючи проведене дослідження, теоретичний рівень та практичну значущість його результатів для економічної науки, водночас висловимо ряд критичних зауважень і побажань. Необхідно відмітити, що деякі положення роботи носять дискусійний характер.

1. Безперечно, специфіка теми дослідження обумовлювала необхідність чітко визначити сутність та особливості, по-перше, альтернативної енергетики як підгалузі у структурі національної економіки, а також її стратегічне значення для розвитку держави.

Проте у роботі недостатньо чітко визначено межу застосування терміну «стратегічне планування розвитку альтернативної енергетики» і його взаємозв'язок з поняттям «стратегічне управління розвитком альтернативної енергетики». По-друге, дискусійним є трактування поняття «логістичне управління альтернативною енергетикою». Необґрунтовано, місце та роль логістичного управління альтернативною енергетикою в енергетичній галузі загалом. Це поняття авторка також використовує для побудови механізму стратегічного управління розвитком альтернативної енергетики (с. 166, 284).

2. Однією з необхідних умов дослідження будь-якої економічної теми є використання в органічній єдності якісного та кількісного аналізу.

На жаль, в дисертаційній роботі Рязанової Н. О. ця єдність дещо порушена. Якісний аналіз переважає, а необхідність і можливості використання кількісного аналізу не реалізовані в повній мірі. У дослідженні явно переважає якісний аналіз. Між тим широке застосування кількісного аналізу, його більш органічне

поєднання з якісним дало б можливість, на наше переконання, повніше і глибше розкрити тему дослідження, висвітлити особливості запропонованої автором моделі логістичного моніторингу еколого-енергетичної безпеки, що дозволяє інтегрувати інтереси держави і бізнесу у рамках розвитку екологічно чистих логістичних технологій в електроенергетиці.

3. Дисертантка досліджує особливості взаємодії суб'єктів на засадах державно-приватного партнерства в альтернативній енергетиці. Зазначено, що взаємодія державно-приватного партнерства в цьому напрямку активізує інноваційну та інвестиційну діяльність. Розроблено методику оцінки ефективності проєктів державно-приватного партнерства з метою визначення напрямів підвищення економічної віддачі інфраструктурних проєктів. Однак поза увагою дослідниці залишилась можливість використання переваг від синергетичного ефекту цієї взаємодії, які, на наш погляд, є вирішальним при оцінюванні рівня зростання стратегічного управління розвитком альтернативної енергетики.

4. Робота значно б виграла якби авторка розглядаючи методи оцінювання рівня розвитку альтернативних джерел енергії в регіонах України, специфікою яких є їх кластеризація, чітко обґрунтувала критерії, за якими здійснюватиметься оцінювання рівня розвитку альтернативних джерел енергії в регіонах, а також висвітлюючи систему показників визначила прогностні значення перспективності розвитку альтернативної енергетики в Україні.

5. На думку опонента, для глибшого розкриття теми, важливо було б проаналізувати під кутом теми дисертаційного дослідження теоретико-методологічні підходи та внесок українських учених і профільних науково-дослідних інституцій щодо стратегічних орієнтирів розвитку альтернативної енергетики в національній економіці. Нажаль авторка не звернула достатньої уваги на це питання.

6. Пошукувачка у достатній мірі описує інституціональне регулювання шляхів та досягнень розвитку альтернативної енергетики, які вважає пріоритетним у разі якщо передбачається горизонтальна інтеграція підприємств енергетично-логістичного кластеру, але в роботі не конкретизуються які саме сценарії є пріоритетними та яким чином така пріоритетність визначається.

7. У розділах «Шляхи реалізації стратегічних орієнтирів розвитку альтернативної енергетики України» (с. 229-307) та «Формування концептуальних засад стратегічного розвитку альтернативної енергетики України» (с.308-384) розкривається дуже важлива складова дисертаційного дослідження. Разом з тим, доцільно було б ширше залучити матеріали статистичних досліджень для визначення ефективності та основних засад підвищення конкурентоспроможності альтернативної енергетики України в умовах формування глобальної економіки та євроінтеграції.

Однак висловлені зауваження та зазначені недоліки не змінюють нашого кінцевого судження про високий науковий рівень дослідження Рязанової Н.О. Вони носять рекомендаційний і дискусійний характер, спонукають до наукової полеміки, а відтак, суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку проведеної роботи, її наукову і практичну значущість.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Рязанової Наталії Олексіївни «Стратегічні орієнтири розвитку альтернативної енергетики в національній економіці України» є багатоаспектним, виконаним на актуальну тему і на високому теоретико-методологічному рівні завершеним науковим дослідженням, в якому запропоновано розв'язання важливої наукової проблеми розвитку альтернативної енергетики в національній економіці. Зміст роботи, логіка викладення тексту, науково-прикладні результати свідчать про глибокі теоретичні знання здобувачки, володіння методами економічних досліджень, вміння розв'язувати складні наукові й прикладні проблеми.

Автореферат дисертації необхідним чином розкриває основні її положення та висновки, є ідентичним дисертації за структурою і змістом та не містить інформації, що є відсутньою у дисертаційній роботі. Автореферат та численні публікації достатньою мірою відображають основні наукові і практичні положення дисертаційної роботи.

За змістом і оформленням робота відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (зі змінами та доповненнями), а її авторка – Рязанова Наталія Олексіївна, заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 - Економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
радник члена Рахункової палати України

С. М. Голубка

